

**מידע ומנהגים
למשפחה האבלה**

שבעה - דינים כלליים

ימי השבעה מתחילים מיד אחר ההלוויה, ונגמרים בתחילת היום השביעי

- א.** האבל חייב בכל המצוות כולם אף במהלך השבעה.
- ב.** **נוהגים להדליק נר בבית הנפטר כל שבעה**, ויאמר בעת הדלקתו: הריני מדליק נר זה עילוי נשמת מר אבי או מרת אמי (שם הנפטר) בן או בת (שם אמו). וטוב שיהיה בשמן זית. אולם מקיימים המנהג בכל נר (חזון עובדיה ג, נד).
 - ג.** מותר לאבל לאכול בשר ולשתות יין במהלך השבעה (חזו"ע ב, שטו).
 - ד.** מותר לאבל לשטוף את הרצפה עם חומרי ניקוי ולשטוף כלים (חזו"ע ב, רפב).

מיד אחר ההלוויה סעודת הבראה

- א.** מיד אחר ההלוויה עורכים סעודה והיא נקראת סעודת הבראה. בסעודה זו אין האבלים אוכלים משל עצמם (אוכל השייך להם), אלא על המנחמים להביא אוכל לאבלים.
- ב.** קודם סעודת הבראה אין לאבל לאכול משל עצמו כלל, אך לשתות מותר (ילקו"י רפ).
- ג.** מיד לאחר סעודה זו מותר לאבל לאכול משל עצמו.
- ד.** נוהגים לאכול בסעודה זו לחם, ביצים קשות או עדשים בלבד בתחילה. ואחר כך אוכלים כל צרכם גם שאר דברים. (חזו"ע א תקא. ויש שנהגו לאכול גם זיתים, עטרת אבות ג קמו).

ברכת המזון בבית האבל

**לאחר שאוכלים לחם, בכל שבעת ימי האבל,
אומרים ברכת המזון בנוסח מיוחד לבית האבלים.**

- א.** ברכת המזון בבית האבל נדפס בסידורים (בדרך כלל לקראת סופו, ונמצא תחת כותרת אבלות במפתחות).
- ב.** השינויים בברכת המזון: בזימון אומרים: נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו (מופיע בסידורים). בברכת רחם מוסיפים ענייני נחמה וחיותמים: מנחם אבלים בבנין ירושלים. (חזו"ע א תקכ). בברכת הטוב והמטיב מוסיפים ענייני נחמה. אין אומרים הרחמן.
- ג.** גם אחרים שאינם אבלים אומרים נחם בברכת המזון בבית האבל (ילקו"י רפו).
- ד.** בשבת: אם האבלים אוכלים לבדם, מזמנים ואומרים ברכת המזון לאבלים כרגיל. אבל אם יש איתם אנשים נוספים שאינם אבלים, אומרים ברכת המזון רגילה שאינה של אבלים (שו"ע שעט ד). ואם נמצאים בני המשפחה בלבד, החתנים והנכדים, נחשבים כחלק מהאבלים (ילקו"י תקמט).

תפילה בבית האבל

- א.** מצווה להתפלל שחרית מנחה וערבית בבית האבל (ילקו"י תמה).
- ב.** מותר להביא ספר תורה לבית האבל, אם יש לו מקום מכובד להניח אותו בו. (חזו"ע ב, שי).
- ג.** כשלא מצליחים לארגן מנין בבית האבל, נוהגים שהולך האבל לבית הכנסת אף בימות החול, להגיד קדיש ולהתפלל בציבור (שם).
- ד.** כאשר האבל מגיע להתפלל בבית הכנסת הציבור אומר וידוי ותחנון, אך האבל עצמו לא יגיד. אם האבל הוא שליח ציבור, אחרי חזרת הש"צ, יאמר מתפלל אחר בקול, וידוי ותחנון.
- ה.** אין אומרים וידוי בבית האבל, אפילו אין האבל שם (ילקו"י תנא).
- ו.** אסור לאבל לעלות לתורה, אבל מותר לו לפתוח את ההיכל, לעשות הגבהה וגלילה (ילקו"י ד"ת תתקטז).
- ז.** נוהגים לומר הלל בבית האבל. בראש חודש יצא הציבור או האבל לחדר אחר ויאמרו, ובחנוכה יאמר האבל יחד עם הציבור (אבל לא יהיה שליח ציבור) (ילקו"י תסא).

יום ראשון - הנחת תפילין

- א.** ביום הראשון לאבלות בלבד, אין האבל מניח תפילין. (שו"ע ס' שפח ס"א)
- ב.** אבל שטעה והניח תפילין ביום הראשון, יש להורות לו שיחלוץ את התפילין מיד (ילקו"י תכג).
- ג.** אם הפטירה היתה ביום אחד (למשל ביום ראשון) והקבורה ביום אחר (למשל יום שני), ניח תפילין בצנעה בחדר ללא ברכה. (שם).
- ד.** ביום שני לאבלות מניח תפילין רק אחרי הנץ החמה (שם) ולכן לא יתפלל קודם הנץ, כי לא יוכל להניח תפילין.

מקלחת ורחיצה

במהלך השבעה אסור להתרחץ, בין במים חמים ובין במים קרים.

- א.** שטיפת פנים, ידים ורגלים מותר במים קרים. אבל בפושרים וכל שכן חמים אסור (ילקו"י שם).
- ב.** גם בימי הקיץ החמים אין להקל להתרחץ אפילו במים קרים, אך אם החום כבד מאוד והאבל מזיע והדבר אינו מכובד, מותר להעביר מגבון על פניו לנקותו (ילקו"י שנז).
- ג.** גם ביום שישי ושבת אסור להתרחץ, אפילו בקרים (ילקו"י שסג, ש"ע ת, א).
- ד.** אדם שמצטער הרבה ונוהג בנקיות רבה ואם לא ירחץ יבוא לידי מיחוש (חולי) מותר לו לרחוץ (ילקו"י שסא).
- ה.** אסור לגזור ציפורניים בכלי (קוצץ ציפורניים, מספריים). אך בשינוי (ידיו או בשינוי) מותר. (ש"ע שצ ז).
- ו.** אם היה מלוכלך בטיט וכדומה, רוחץ כדרכו אפילו בחמין. (ילקו"י שסא)

אמירת שלום, שיחה וש"מחה

אין האבל אומר שלום לאחרים, ואין אחרים אומרים לו שלום

- א.** בשלשה ימים הראשונים של האבלות אף אם אמרו לו שלום לא ישיב להם שלום, אלא יודיעם שהוא אבל. לאחר שלשה אם אמרו לו שלום ישיב (ש"ע שפה, א).
- ב.** מותר לומר בוקר טוב וכדומה (ילקו"י תיז).

לבישת בגדים מכובסים

במהלך השבעה אסור לאבל ללבוש בגדים מכובסים

- א.** אסור להציע מצעים מכובסים במהלך השבעה, וכן אין להשתמש במגבות, מגבות ידיים ומפות מכובסות (ילקו"י שנו).
- ב.** בגד שהתלכלך מעט, מותר לנקותו במגבון (שם).
- ג.** בגדי זיעה הסמוכים לגוף (גופיה, תחתונים וגרביים) אם הזיע בהם, מותר להחליף במהלך השבעה אפילו בבגדים מכובסים. (חזו"ע ב, רפב). ולמנהג בני תימן: אסור אף בזה, אלא א"כ התלכלכו ביותר שאז מותר.
- ד.** לילדים מותר ללבוש בגדים מכובסים, ומותר לאחרים שאינם אבלים לכבס עבורם. ואם אין מי שיכבס אלא האבל, מותר לו לכבס עבור ילדיו בתנאי שילבשנה אחר במשך כשעה או שילכלכנה מעט על גבי קרקע. (ילקו"י ד"ת תתע)
- ה.** מותר לשטוף את הרצפה עם חומרי ניקוי (שם).
- ו.** בשבת לאחר שקיבל שבת מחליף לבגדי שבת מכובסים (העליונים ולא התחתונים, ילקו"י תקמב).

נעילת נעליים

במהלך השבעה אסור לנעול נעליים

- א.** אבל חייב לחלוץ נעלי עור לאחר שחזר לביתו מקבורת המת. ולמנהג בני תימן כבר בלוויה יש לחלוץ את מנעלי העור, ואם אין לו איך לחזור לביתו יניח עפר בתוך נעליו.
- ב.** נעלי בד, גומי וכיוצא בזה (נעלי ספורט, קרוקס וכו') מותרים. (שו"ע שפב א).
- ג.** נעליים מחופים בעור אסורים (שולחן ערוך המקוצר סימן קפד ס"ה).
- ד.** יולדת, חולה ואדם שיש לו מכה ברגלו רשאי לנעול נעליים במידת הצורך. (חזו"ע ב, קעה).
- ה.** בשבת נועלים נעלי עור (חזו"ע ב, רפז). ומותר לצחצחם ולמשחם במשחת נעליים קודם השבת (ילקו"י שנט).

יחסי אישות

אסור לקיים יחסי אישות במהלך השבעה (ש"ע שפג)

- א.** אין צריך לנהוג בדיני הרהקות במהלך השבעה (אם האישה טהורה). (ש"ע שפג).
- ב.** אין לישון יחד איש ואשתו במיטה אחת כשאחד מהם

לימוד תורה

אבל אסור בלימוד תורה במשך השבעה

(מפני שהתורה משמחת, כמו שכתוב פיקודי ה' ישרים משמחי לב)

- א.** חיוב לימוד תורה חל גם בימי האבלות, אלא שאסור ללמוד בדברים המשמחים. לכן כשאין מנחמים בבית האבל חייב לעסוק בתורה בדברים המותרים (ילקו"י שצ).
- ב.** מותר ללמוד הלכות אבלות, מסכת מועד קטן פרק אלו מגלחין (מדף יג: ואילך), אגדות החורבן וכל הדברים המותרים בט' באב.
- ג.** קריאת תהילים, לכתחילה יש להעדיף ללמוד בדברים המותרים. אבל אם יושבים בטלים ובאים לידי שיחה בטלה, יש להתיר לקרוא תהילים בדרך תפילה (חזו"ע ב, קצו).
- ד.** אסור לאבל לעלות לתורה, אפילו כהן, ואפילו קראוהו בשמו. ובשבת גם אסור, ואם קראוהו בשמו או שהוא כהן יחידי יעלה, שנחשב כאבלות בפרהסיא (ילקו"י תו).

יציאה מהבית

אסור לאבל במהלך השבעה לצאת מהבית שיושב שם שבעה

- א.** ללכת לבית הכנסת כאשר אין מנין בבית האבל מותר, וכן לשמוע קריאת התורה אם אין אצלו ספר תורה (חזו"ע ב, שי).
- ב.** אם צריך האבל ללכת לישון בביתו מותר.
- ג.** לצורך דבר האבד מותר לצאת, כגון רופא שצריך לצאת לרפא חולה. וכן מוהל שצריך למול תינוק רשאי לצאת (חזו"ע ב, שו).

מלאכה ועבודה

אבל אסור לעשות מלאכה ולעבוד במשך שבעת ימי האבלות, וכן אסור לעשות מסחר, לקנות ולמכור.

- א.** מותר לאבל לנקות ולשטוף את הבית, לשטוף כלים, לבשל ולהכין אוכל, אפילו לבני משפחתו (ש"ע שם, כב. ילקו"י שמט).
- ב.** דבר האבד, אם האבל יפסיד מכך שלא תעשה מלאכתו, מותר לומר לאחרים לעשות עבורו את המלאכה. והוא הדין במסחר, שאם יפסיד מעיקר שווי הסחורה (ולא רק שירוויח פחות) מותר על ידי אחרים (שם ה-ו).
- ג.** אסור לכבס במהלך השבעה (ש"ע שפט, ד).
- ד.** מי שיש לו חנות של מסחר בשותפות, ואירע אבל לאחד מהם, הוא מוחל לחבירו השותפות בקנין סודר בעודו אונן. ואז יוכל השותף להמשיך בעסקו. (ילקו"י שנא)

כפיית המיטה ושיבה על גבי קרקע

בזמן חז"ל היו האבלים נוהגים להפוך מיטותיהם, ואין נוהגים בזה היום. אך כן נוהגים לא לישוב על כיסא רגיל.

- א. מותר לישון על מיטה בצורה רגילה (ילקו"י שעו).
- ב. אין לשבת על כיסא רגיל אלא על כרית או כיסא נמוך, בגובה עד שלשה טפחים (24 ס"מ). ויש מהדרים שלא יהיה הכיסא גבוה יותר מטפח (8 ס"מ). (ילקו"י שעו, חזו"ע ב, רנח, יביע אומר ט יו"ד סי' מ, נטעי גבריאל א תקסד).
- ג. אם הוא חלוש בבריאותו, זקן או מעוברת, או אישה מניקה בזמן שמניקה את תינוקה, יכולים לשבת על כיסא כרגיל (ערוה"ש סק"ג, נט"ג א תקסה).

שבעה בשבת

בשבת נוהגים אבלות בצנעה אך לא בפרהסיא. במוצאי שבת חוזרים לדיני אבלות כרגיל עד גמר השבעה.

- א. אסור להתרחץ קודם שבת, או בשבת עצמה, אפילו במים קרים (ש"ע ת, א. וכן אסור לטבול במקוה טהרה, בין לפני השבת ובין בשבת עצמה).
- ב. בשבת אין יושבים על הקרקע אלא על כיסא כרגיל (אבל עד קבלת השבת אין לשבת על הכיסא).
- ג. נועלים נעלי עור (חזו"ע ב, רפז). ומותר לצחצחם ולמשחם במשחת נעליים קודם השבת (ילקו"י קנט).
- ד. מחליפים לבגדי שבת העליונים (חליפה חולצה ומכנסיים), אבל הבגדים התחתונים לא יחליפם (ילקו"י תקמב. וכבר נתבאר שאם הזיע בהם רשאי להחליף).
- ה. אומרים ויהי נועם בבית האבל (ילקו"י ד"ת תתקיח).
- ו. בהבדלה אין אומרים את הפסוקים שנוהגים להוסיף, אך כן מברכים על הבשמים ועל הנר (חזו"ע ג, נ).
- ז. לאחר צאת הכוכבים (כעשרים דק' לאחר השקיעה), יחליף את בגדיו לבגדי חול, שהרי אם לא יחליפם יצטרך לקורעם. ויחלוץ את נעלי העור ולאחר מכן יתפלל ערבית. אם יושב על שאר קרובים לא צריך לקרוע את הבגדים ולכן יש להקפיד רק על חליצת נעלי עור בלבד. (חזו"ע ג, צ)

יום השביעי - סיום השבועה

- א.** לאחר תפילת שחרית ניגשים החזן והקהל אל האבל ואומרים לו פסוקים, השכבה, ובכך קם מאבלו. גם אם אין מנחמים שיגידו הפסוקים, נגמרה האבלות (ילקו"י ד' תעניות תתעא).
- ב.** כשחל יום השביעי בשבת, נוהגים שהאבל מגיע לבית הכנסת לתפילת שחרית וקודם ברוך שאמר ניגשים החזן והקהל אל האבל ואומרים לו הפסוקים, השכבה, ובכך קם מאבלו. ורשאי לעלות לתורה (ילקו"י רלו). ואם לא הקימו בתוך התפילה, יקימו לאחריה, שיש נוהגים תמיד להקימו אחר התפילה.
- ג.** מיד אחר שיצאו מן האבלות רשאים לרחוץ כל גופם בחמין עם סבון (ילקו"י שסב). ביום חול, ובשבת במים קרים.
- ד.** אם חל יום השביעי של האבלות בשבת עולים ביום ראשון. אבל את האזכרה עצמה (סעודה ודברי תורה) יקדימו ליום חמישי בערב.

אבלות במעגל השנה

- א.** חג מבטל שבעה, ולכן אם אירע הקבורה סמוך לחג אפילו ישבו שבעה שעה אחת קודם החג, החג מוציאו מאבלות ולא צריך להשלים את ימי השבעה לאחר החג. (חזו"ע ג, צא)
- ב.** בני אשכנז: יכולים להתקלח בערב החג מבעוד יום. לבני ספרד ומנהג בני תימן: אין להתקלח בערב החג, אלא בליל יו"ט עצמו אפשר להתקלח כל הגוף במים חמים שהוחמו מלפני יו"ט או בדוד שמש אף שהתחמם ביו"ט. (שו"ע ס' שצט ס"ה).
- ג.** יציאה מאבלות - יושב שבעה עד סוף היום, עד כניסת החג.
- ד.** כשם שהחג מבטל שבעה, כך מבטל דיני שלושים. על כן אם נפטר לו אחד מחמשת קרוביו וישב שבעה כדין ולאחר מכן פגע בו החג בתוך השלושים מותר לו להסתפר, ולגזוז את ציפורניו. אך אם נפטר לו אביו או אימו רשאי להסתפר עד שישלימו שלושים יום מלאים ויגערו בו חבריו. (שו"ע ס' שצט)
- ה.** נקבר בחול המועד: קורע בחול המועד אך לאחר הקבורה עליו להחליף את החולצה. 1. יושב שבעה לאחר החג. (חזו"ע א, רמב)
- ו.** קורעים על המת בראש חודש, חנוכה ופורים.
- ז.** עליה לקבר בראש חודש, חנוכה ופורים: מעיקר הדין רשאים לעלות אך מכיוון שיש חשש שיבואו לידי בכי - לא יעלו. אך אם ודאי להם שלא יבכו - מותר. (חזו"ע חנוכה, יא, יב)
- ח.** פורים: דינו כשבת. שאין נוהגים בו אבלות בפרסיה רק בצינעה. וחייב בכל מצוות היום. (חזו"ע ב, רנה)

הדרכה לעשיית מצבה

נוהגים לקבוע מצבה על הקבר לכבוד הנפטר, ויש בכך טובה בעבורו.

- א.** זמן קביעת המצבה הטוב ביותר הוא ביום השביעי. ומספיק ליצוק את המלט בלבד. ואם לא הספיקו, יניחו אבן על הקבר למראשותיו (ילקו"י ד"ת תשצ"א, ע"פ האר"י ז"ל בשער המצוות ויחי).
- ב.** אפילו חל יום השביעי בחול המועד, קובעים את המצבה בחול המועד (חזו"ע ב' קעח).
- ג.** יש לעשות מצבה צנועה ופשוטה, ואין לנפטר נחת רוח מכך שעושים לו מצבה מפוארת ויקרה. ואם רוצים לכבד ולהוקיר את הנפטר עדיף שיעשו צדקה וחסד עם הכסף מאשר להשקיע במצבה מפוארת (חזו"ע א' תנה).
- ד.** הכתב שעל המצבה צריך להיות שוקע ולא בולט (חזו"ע א, תנח. שכתב בולט גורם לשכחה. הוריות יג: שעה"מ ויחי).
- ה.** יש לכתוב בעברית בלבד על המצבה ולא בשפה אחרת (שם, ובחו"ל במקום שלא יודעים עברית רשאים לכתוב ככתבם).
- ו.** יש לכתוב התאריך העברי ולא הלועזי (שם).
- ז.** כותבים את שם הנפטר ושם משפחתו, שם אביו ואמו, ותאריך פטירתו.
- ח.** נוהגים לכתוב גם תנצב"ה. (ראשי תיבות תהא נשמתו צרורה בצרור החיים).
- ט.** אין לקבוע את תמונת הנפטר במצבה (חזו"ע א, תנו).
- י.** אין לשתול פרחים על גבי הקברים (שם).
- יא.** ראוי להימנע כמה שאפשר מלשבת או לדרוך על המצבות בבית העלמין (ילקו"י ד"ת תשפז, אך מעיקר הדין אין בכך איסור. ויש שנהגו לבקש מחילה מהנפטרים אם הוצרכו לדרוך על קבריהם).

דיני קדיש

- א.** אין לומר קדיש אם לא נוכחים בחדר עשרה יהודים זכרים למעלה מגיל 13.
(שו"ע ס' נה)
- ב.** מנהג הספרדים שגם כמה מהציבור אומרים יחד קדיש. (חזו"ע א, שלד)
- ג.** לכתחילה יש לומר את הקדיש בקול רם. מכל מקום, אם לא יכול, ויש שם עוד אנשים שאומרים קדיש בקול, רשאי לאמרו בלחש. (ילקו"י תפד).
- ד.** בעת אמירת הקדיש יש לעמוד במקום אחד ולהצמיד הרגליים (כמו בתפילה) (ילקו"י תקט).
- ה.** אומרים קדיש כל י"ב חודשים לפטירת אב ואם. ובתחילת חודש י"ב מפסיקים לשבוע (ואף בזמן הזה אומרים קדיש דרבנן בסיום שיעור תורה), וחוזרים לומר עד גמר הי"ב חודשים (שם תעו).
- ו.** גם בשנה מעוברת נוהגים לומר י"ב חודשים ולא י"ג (שם).
- ז.** על שאר קרובים (אישה, אח, אחות, בן, בת) אין חיוב לומר קדיש, אך אם לא השאירו בנים אחריהם נכון לומר קדיש י"ב חודשים לעילוי נשמתם (שם תקד).
- ח.** ילד שנפטר (ל"ע) אפילו קודם בר מצוה, רשאים לומר עליו קדיש (ילקו"י תק).
- ט.** קטן מעיל גיל 6 ומבין שיש בורא לעולם אומר קדיש (ילקו"י תפו).
- י.** אם אין לנפטר בנים שיגידו עליו קדיש אפשר שאדם אחר (כמו חתן, נכד, ויש להם עדיפות על אחרים עדיף נכד כי הוא מיוצאי חלציו) יגיד קדיש עבורו. ואם אין מי שיגיד נוהגים לשכור בממון בן תורה שיגיד קדיש בעבורו